

»Moderniseringens kollaps» – 15 år senare

Intervju med Robert Kurz i tidskriften *Reportagem*,
São Paulo, oktober 2004

riff-raff: bilaga 1, 2013

Originalet: »Der »Kollaps der Modernisierung« – 15 Jahre später»

Översättning: A.S. och S.B. 2012

info@riff-raff.se

<http://riff-raff.se>

pg. 409 13 49-3 (fm media)

När Berlinmuren föll 1989 tillhörde du redan sedan många år en grupp som hade utarbetat en radikal kritisk teori. Snart därefter utkom din bok Der Kollaps der Modernisierung (Moderniseringens kollaps). Hur såg det sociala sammanhanget ut i vilket ni utvecklade er värdekritik av det moderna varuproducerande systemet?

Den akademiska teorin var aldrig vår utgångspunkt. Vi var alla aktivister inom sociala rörelser på vänsterkanten. I början av 1980-talet kände vi att den dåvarande »nya vänsterns» idéer sedan 1968 hade uttömts. Det fanns en impuls till att kritiskt bearbeta den egna historien. Vi ville inte längre vara en del av den »manodepressiva cykel» som de politiska kampanjerna präglades av. Teorin skulle inte längre vara omedelbart bunden till en politisk praktik utan alltså släppa sin legitimatoriska karaktär och tas på allvar för sig själv. Detta innebar ett fjärmande från den politiska vänstern.

Trots all sin kritik av stalinismen hade den »nya vänstern» inte på allvar ifrågasatt Sovjetunionens postkapitalistiska karaktär. Det fåtal teoretiker som istället talade om »statskapitalism» orienterade sig mestadels mot den kinesiska maosismen och kom aldrig längre än till en sociologisk, förkortad teori om »byråkratins makt». När vi företog oss en djupare teoretisk undersökning kom vi fram till att det egentliga problemet med den så kallade realsocialismen låg någon annanstans. Den samhällsordning som framgick ur den ryska revolutionen och ur den antikoloniala befrielsekampen fortsatte att vara »ett på värdet baserat produktionsätt» [*auf dem Wert beruhende Produktionsweise*] (Marx)¹. Det moderna varuproducerande systemets samhällsliga form kunde här inte övervinnas. Alla kapitalets kategorier bestod; de skulle endast moderniseras och kontrolleras i en nationell, statlig-politisk form. Liksom i Väst blev människorna underkastade det »abstrakta arbetets» system. Det handlade inte om en transformation som gick utöver kapitalismen utan precis tvärtom om en transformation in i kapitalismen. Och det svarade mot den verkliga historiska situationen i Öst och i Syd. Dessa samhällen hade

¹ Detta Marx-citat är inte helt korrekt. I *Grundrisse* förekommer emellertid »der auf dem Wert beruhenden Produktion» (»den på värdet baserade produktionen»). Se MEW 42, s. 600. A.S.

inte stött på gränserna för den kapitalistiska utvecklingen utan de hal-
kade efter denna utveckling vid världsmarknadens periferi. Därför var
revolutionerna i Öst och i Syd, trots sin marxistiska, antikapitalistiska
nomenklatur, i själva verket borgerliga revolutioner; de var de historiska
efterslänrarnas revolutioner, vilka gav liv åt »catch up-moderniserings-
regimer». Byråkratin var ett resultat av denna konstellation och inte den
oberoende orsaken till de repressiva förhållandena i de postrevolutionära
samhällena. I grunden upprepade sig endast fenomen – iklädda en annan
ideologi – som hade kännetecknat kapitalismens absolutistiska och
borgeligt-revolutionära tidiga historia från 1500- till 1800-talet.

*Å ena sidan gav oss 1900-talets sista årtionden en kvalitativt ny kris som
inbjöd till en kritik av den traditionella reformismen samt nyliberalismen.
Och till en början ledde denna kritik huvudsakligen till en kritik av »det
abstrakta arbetet» – som den fundamentala kategorin i reproduktionen av
det moderna varuproducerande systemet. Ty krisen var ett uttryck för de inre
skrankor som »arbetsamhället» hade stött emot. Å andra sidan kom varje
analys som hade en koppling till Marx att betecknas som ekonomistisk. Detta
skedde efter att den strukturalistiska marxismen hade hamnat i en återvänds-
gränd och det postmodernistiska tänkandet kommit att bli dominerande.
Hur har ni i detta hänseende kritiskt tagit upp den traditionella marxismens
ekonomiska kategorier och i vilken mån skiljer sig er nya kristeori från dessa
analyser?*

Denna nytolkning av moderniseringens historia under 1900-talet väckte
frågan om hur det ens var möjligt att komma fram till en nytolkning
genom att »stryka marxismen mothårs». Ty det finns alltid ett krav på
samhällsteoretiska innovationer att även kunna förklara sig själva. Det
var här som den nya kristeorin kom in i bilden. Den dittillsvarande marx-
istiska teorin hade alltid betraktat kriserna som blott övergående avbrott
i den kapitalistiska ackumulationen, alltså väsentligen som konjunktur-
kriser eller strukturella avbrott vid övergången till en ny ackumulations-
modell. I och med det blev kristeorin kvar innanför det »det abstrakta

arbetets» horisont och var därmed lika mycket fångnen i det moderna varuproducerande systemets samhällsliga former som den statligt politiska socialismens idé och praktik. En absolut inre skranka för ackumulationen antogs antingen vara omöjlig eller kunde i sina få undantag (som hos Henryk Grossman) inte hänföras till det »abstrakta arbetet» såsom »kapitalets substans» (Marx). Vår nya kristeori skisserade nu tvärtom tesen om att en absolut inre skranka hos ackumulationen har uppenbar sig i och med kapitalets »avsubstantialisering» i den tredje industriella revolutionen, det vill säga mikroelektroniken. För första gången i kapitalets historia äger bortrationaliseringen av arbetskraften rum snabbare och i större omfattning än utvidgningen av marknaderna genom produkternas förbilligande, och därmed upphör krisens hittillsvarande kompensationsmekanism. Kapitalet flyr inte längre blott konjunkturellt utan även strukturellt från realackumulationen in i finansbubblornas »fiktiva kapital» (Marx) – bubblor som till slut måste spricka. Genom att ackumulationens historiska skranka visar sig i denna kvalitativt nya kris blir det varuproducerande systemet, det »på värdet baserade produktionsättet» (Marx)², det »abstrakta arbetet» och därmed också den hittillsvarande marxistiska arbetsontologin obsolet.

Och sålunda blev den egna historiska utgångspunkten – en ny, grundläggande kapitalismkritik – alltså bestämd av kristeorin. Men det var först i och med *Moderniseringens kollaps* som kritiken av en socialism grundad på »abstrakt arbete» och varuproduktion och den nya kristeorin kunde förenas systematiskt. Krisen för det varuproducerande systemets basala, gemensamma former måste först manifesteras hos de historiska efterslänrarna, men den skulle till slut gnaga sig in även i västkapitalismens centrum. »Efterslänrarmoderniseringens» slut är början på slutet för moderniteten och dess »abstrakta arbete» överhuvud, alltså även slutet för politiken som regleringsform och nationen som det varuproducerande systemets referensområde. Praktiskt sett bevisas detta av den krisbehäftade globaliseringsprocessen. För några var Sovjetunionens fall och slutet på den hittillsvarande socialismen en »seger» för västkapitalismen, men det finns inte någon grund för en sådan tolkning.

² Se föregående not.

Uppgiften för en ny, radikal samhällskritik under 2000-talet är att vända krisen för »det abstrakta arbetet», värdeformen, varuproduktionen, den politiska regleringen och nationella inskränkningen till en medveten kritik och ett övervinnande av det moderna samhällets formsammanhang.

Det handlar alltså om en kritik som inte längre enbart utgår från kategorin arbete. Mot bakgrund av krisen blir det snarare tydligt hur mycket tankeformer och praktik – de må vara sociala, ekonomiska eller politiska – håller sig fast vid den moderna ontologin, utan att begripa med vilken potens negativiteten uttrycker sig i krisen. Till exempel här i Brasilien framkom i den första diskussionen om Moderniseringens kollaps uttryck som »metafysisk diabolik», »felsteg» och »katastrofism». Vilken resonans fick din analys i den så kallade »allmänna opinionen» i allmänhet och, i synnerhet, hur blev mottagandet inom den traditionella vänstern?

Framträdandet av denna nya analys och kritik, som så fullständigt gick emot de förhärskande uppfattningarna, orsakade förvåning. Uppmärksamma intellektuella som Hans Magnus Enzenberger i Tyskland och Roberto Schwarz i Brasilien fann den nya kritiska teorin värd att introducera för en större publik. Annars hade *Moderniseringens kollaps* varken kunnat ges ut eller översättas. Mottagandet var delat – både inom vänstern och den borgerliga offentligheten. För några var det den slutgiltiga förklaringen till östsammanbrottet »gjuten i ett stycke». Inte minst många intellektuella i Östtyskland som tappat hoppet efter DDR:s fall såg den nya tolkningen som ljus i slutet av tunneln. Den erbjöd dem en teoretisk möjlighet att slippa förstå slutet på »sin» socialism som ett ovillkorligt erkännande av västkapitalismen. För de övriga var denna teori och nytolkning vilseledande, »esoterisk» och mer eller mindre »tokig»; särskilt stämplades den radikala kristeorin som »apokalyptisk».

Påfallande var att såväl det positiva som det negativa mottagandet av *Moderniseringens kollaps* nästan uteslutande tog hänsyn till det analytiska planet, medan man inte alls lade märke till den teoretiska grundvalen – kritiken av det »abstrakta arbetet» och varuformen –, eller så betraktade

man denna grundval som något slags teoretiskt »UFO». Det visade sig här överraskande tydligt hur djupt det teoretiska medvetandet – tvärsigenom spektrat av filosofiska och politisk-ekonomiska positioner – är inbränt i de moderna samhällsformernas immanens. Sålunda kom de saken närmare som reagerade med ramaskri över »esoterik» och »apokalyptik», eftersom de åtminstone anade att modernitetens ontologi blev radikalt ifrågasatt. Detta gick snart upp även för en del inom västern som hade hållit med om den nya analysen. Särskilt den inom DDR socialiserade intelligentian blev betydligt mer reserverad så fort den radikala kritiken av den marxistiska arbetsontologin trädde fram – kritiken av politiken och nationen som integrerade delar av den nya teoribildningen. Därefter försökte den traditionella tyska marxismen att formera sig emot den nya ansatsen »värdekritik» (det vid tiden myntade begreppet för den nya kritiska teorin) som man upplevde som en ödeläggelse av den egna identiteten.

Till en början hade delar av den borgerliga offentligheten uppfattat den nya ansatsen som ett slags »intressant intellektuellt glaspärs spel». Men i och med att krisen började manifesteras sig praktiskt i de västliga centrumen blev även de avvisande och slutade att lyssna. Å andra sidan försökte alla möjliga världsförbättrare, obskurantister och sekterister att ansluta sig till den nya teorin – från »penningreformerare» i Silvio Gesells efterföljd till högnationalistiska, reaktionära antimodernister. De beklagade sig dock (liksom ett antal traditionella marxister) över nationskritiken, som om denna inte var en nödvändig beståndsdel i kritiken av den moderna ontologin.

Nya teorier har aldrig blivit verksamma i samhället utan att först ha genomgått det förhärskande medvetandets förhärtningsprocess. De måste passera genom ett våldsamt försvar av föräldrade samhällskritiska positioner, upptas i alla möjliga eklektiska och obskyra sammanhang samt mötas av grova missförstånd. Så fort man når utöver en liten mottagarkrets blir sådana företeelser oundvikliga. Därför kunde den mot sägelsefulla resonansen av *Moderniseringens kollaps* i ett större samhälleligt sammanhang enbart sporra till en vidareutveckling och konkretisering av den nya teorin. För detta fanns också redan ett tillräckligt stort antal

förmedlare, översättare och intellektuella medarbetare som självständigt tog sig an den nya teoribildningen. Förutom i Tyskland och Österrike uppstod värdekritiska diskussionscirklar och sammanhang i Brasilien, Italien, Frankrike, Spanien och Portugal.

Under det att era reflektioner vidareutvecklades kom ett nytt innehåll att inkorporeras i den kritiska teorin. Det förtydligades starkare hur mycket den moderna ontologin, trots krisen, fortlöpande utövade ett inflytande på tänkandets och förståendets olika aspekter. Vilka nya element togs upp i den nya kritiska teorin och hur byggdes värdekritiken ut?

Till en början koncentrerade vi oss på att utveckla kritiken av den politiska ekonomin. Kristeorin och kritiken av det varuproducerande systemet, inklusive politiken och nationsformen, var förvisso ett nytt innehåll, men sättet som vi tänkte kring detta innehåll höll sig ännu inom ramarna för en mer traditionell teoriförståelse. Vi reflekterade inte över att varje teoribildning i den moderna världen har en abstrakt-universell karaktär som en del av dess ontologi. Jag tänker här närmast på subjektbegreppet och det därmed sammanhängande moderna könsförhållandet. Den nya ansatsen följde ett »härledningslogiskt» förfarande – efter den hegelska filosofins mönster – där förhållandet mellan väsen och framträdelse skulle lösas som en matematisk ekvation. Detta abstrakt-universiella tänkande som finns inom all modern teori och som har sina rötter i upplysningsfilosofin sammanföll med att man oreflekterat höll fast vid upplysningens historiemetafysik. Det moderna varuproducerande systemet blev förvisso ifrågasatt med avseende på dess framtid. Dess historia förstods däremot alltjämt som ett så kallat »framsteg» i förhållande till det förmoderna »mörkret» – den agrara världens naturalism och djuriskhet. I Marx efterföljd tematiserade den värdekritiska teorin på ett nytt sätt fetischismen i den skenbart rationella moderniteten. Och likt Marx själv sorterade teorin in denna återupptäckt i den falska rationaliteten hos den ideologiska historiefilosofin.

Den här sortens teoretiserande skulle inte komma att brytas upp inifrån utan utifrån, närmare bestämt genom en »kvinnlig» intervention. Det var inte för inte som den abstrakt-universella teoretiska ingången motsvarade en mansbunden struktur där det inte fanns några kvinnor. Författaren Roswitha Scholz som kom från den feministiska teoretiska traditionen hade sedan 1990-talets början kritiserat det hegelianska, universalistiska tänkandet som *androcentiskt*. Med sin komplexa *avspaltningsteori* försökte hon bryta upp den till synes hermetiskt till slutna härledningslogiken.

Roswitha Scholz' »Der Wert ist der Mann» (»Värdet är mannen»), som lade grunden för avspaltningsteorin, publicerades i tidskriften CEBRAP men blev överraskande nog nästan helt ouppmärksam i Brasilien. Kan du berätta lite närmare vad som menas med begreppet avspaltning, vilken teoretisk status det har i förhållande till kritiken av varuformen och slutligen vilken betydelse avspaltningen har för värde- och subjektkritiken?

Avspaltning betyder enligt hennes ansats att värdets struktur (varuformen) som värdeförmeringsprocessens grundform visserligen gör anspråk på totaliteten men i verkligheten inte kan få grepp om stora delar av den samhällliga reproduktionen. En lång rad materiella förhållanden (»hemarbete», omvårdnad, fostran osv.) såväl som socialpsykologiska och kulturellt symboliska förhållanden (»kärlek», empati, uppmärksamhet, vänlighet osv.) kunde inte inordnas under det »abstrakta arbetet» och blev därför avspaltade från den officiella samhällligheten och historiskt-socialt tilldelade kvinnorna. Kvinnorna blir i detta hänseende »dubbelt socialiserade», en term som plockades upp ur den feministiska debatten. Å ena sidan tillhör även kvinnorna genom yrkesverksamhet, penningform osv. det officiella formsammanhanget. Å andra sidan är de strukturellt ansvariga för alla delar av livet som inte inrymmer i detta officiella sammanhang. Dessa delar inrymmer inte i det »abstrakta arbetet» och värde-/penningformen och betraktas som mindervärdiga utifrån den häkande formens ståndpunkt. Därför har också kvinnorna

en underordnad status inom det varuproducerande systemet: de får i regel sämre betalt, återfinns mycket mer sällan i ledningspositioner, anses vara »irrationella», mindre påstridiga och ses ofta som ett bihang till männen. Det avspaltade är därvidlag ingen separat, tydligt avgränsbar »sfär» utan avspaltningen löper genom alla samhällets sfärer. Förvisso innebär den kapitalistiska utvecklingen att en del av det avspaltade införlivas i varuformens officiella universum, genom kommersialisering eller förstatligande. Men för det första återstår alltid ett stort restbestånd av levnadsförhållanden som inte kan omfattas av pengarna och staten. För det andra innebär krisen att många av reproduktionens livsnödvändiga moment åter faller ut ur varuformen för att återdelegeras till den del av avspaltningsförhållandet som har kvinnliga konnotationer. Det går över huvud taget inte att tänka sig ett värdförhållande och en värdförmering utan ett avspaltningsförhållande; begreppen betecknar de båda sidorna av det moderna samhället och befinner sig därför på samma nivå av teoretisk abstraktion. Enbart tillsammans bildar de *värde-avspaltning-förhållandet* så som modernitetens i sig motsägelsefulla väsensbegrepp.

I avspaltningens ljus visar sig det »abstrakta arbetet» och varuformen, det skenbart neutrala universumet, vara strukturellt »manligt» bestämda. Den optiska illusionen av en abstrakt universalism uppstår som en spegling av cirkulationssfären, i vilken alla katter framstår som grå. Inskränker sig analysen däremot inte till cirkulationssfärens yta (den så kallade »utbytesabstraktionen») blir det märkbart att avspaltningsförhållandet breder ut sig över den samhälleliga reproduktionens totalprocess. I global skala faller även stora delar av den ickevästliga mänskligheten utanför den falska universalismen. Modernitetens förment neutrala subjekt är i själva verket den vita, västerländska mannen (VVM).

Likaså förhåller sig modernitetens abstrakt-universella, härledningslogiska teoribildning alltsedan upplysningen i verkligheten enbart till varuformens manligt, vita, västerländska inre struktur. Det avspaltade förträngs och saknar begrepp. Här ansluter sig avspaltningsteorin till Adornos kritik av det moderna teoribegreppet. Begreppet låter sig inte lösas som en ekvation; det kan endast återspeglas i sin brutenhet. Kritiken av värdet, varan och det »abstrakta arbetet» måste alltså utvidgas till

att även omfatta avspaltningen. Det avspaltade är därmed inte en positiv, icke värdebestämd dimension som går att erövra; det är inte på något sätt den »bättre hälften» utan endast medaljens baksida. Det emancipatoriska övervinnandet av det moderna varuproducerande systemet inbegriper övervinnandet av avspaltningförhållandet, inom vilket kvinnorna (och i lika hög grad den ickevästliga mänskligheten) sätts som underlägsna. Detta underlägsengörande behöver inte omvärderas ideologiskt utan kort och gott avskaffas tillsammans med värdeförhållandet.

Men den här ansatsen accepterades väl aldrig enstämmt av hela gruppen, utan protester?

All den värdekritik som hade funnits fram till dess var manligt strukturerad – androcentrisk-universalistisk – och mot denna bakgrund skulle avspaltningsteorin anammas först efter ett mycket segdraget motstånd och heller inte av alla. Den nya teorin utgjorde dock åtminstone underlaget för ansatsen i »Subjektlose Herrschaft» (»Subjektslöst herravälde») (1993) i vilken krisen för och kritiken av det varuproducerande systemet, det moderna subjektet samt dess positiva begrepp för första gången kunde bestämmas teoretiskt. »Subjektlose Herrschaft» gick på detta sätt längre än de halvhjärtade, postmoderna försöken som tagit sig an det »abstrakta arbetet» och varuformen på ett begreppslöst sätt. Ansatsen skulle senare komma att utvidgas i den omfattande historiska undersökningen *Schwarzbuch Kapitalismus* (»Kapitalismens svarta bok») (1999), en empiriskt underbyggd kritik av upplysningen och dess historiefilosofi. För första gången framträdde nu i ett värdekritiskt sammanhang det varuproducerande systemet som något annat än ett »framsteg» även i förhållande till det förflutna. Samtidigt avgränsade sig denna kritik uttryckligen från varje romantisering av det förmoderna jordbrukssamhället. Det handlade inte om en reaktionär åkallan av svunna förhållanden utan om en radikal kritik av det ontologiska tänkandet. Kristeorin utvidgades med en ny dimension – krisen för den vita, västerländska mannen – och vidareutvecklades till en explicit kritik av den moderna ontologin och av

ontologin om fetischförhållanden i allmänhet. (Dessförinnan hade denna kritik enbart varit implicit och inskränkte sig till en kritik av den politiska ekonomin.) Men denna utvidgning var väsentligen begränsad till vissa personers teoretiska reflektioner och enskilda arbeten; den delades inte längre i sin helhet av samtliga deltagare i den tidigare värdekritiska teoribildningen utan att de underliggande skiljaktigheterna omedelbart kom upp till ytan.

Vilken roll spelade i detta sammanhang avspaltningsteorins »icke-integrerad integration» för utgivningen av Manifest gegen die Arbeit (»Manifest mot arbetet») vad beträffar Krisis-sammanhangets sedimentering eller uppsplittning i olika individuella perspektiv?

Motsatta ståndpunkter fanns redan underliggande under samexistensen. De formulerades ännu en gång i ett gemensamt projekt – denna gång på en inte längre rent teoretisk nivå – under kritiken av det »abstrakta arbetet». Samhällsdebatten om »krisen för arbetssamhället», den kapitalistiska krishanteringens socialrepressiva åtgärder och de första tecknen på en ny social rörelse gjorde att det låg nära till hands att offentliggöra den »hemliga» teoretiska värdekritiken för en större publik. Resultatet av dessa funderingar var *Manifest gegen die Arbeit* (1999) som snabbt väckte stor uppmärksamhet, trycktes i stora upplagor och översattes till många olika språk. För upphovsmännen själva kom denna framgång däremot som en överraskning. Det hade varit ett experiment som uppenbarligen kommit åt en nerv i krissamhället. Man uttalade något som alla kände av men som inte hade någon röst.

Arbetet med manifestet hade dock inte på något sätt varit friktionsfritt och det berodde inte enbart på den för gruppen ovanliga stilistiska formen som krävde många omarbetningar. Det var till exempel inte någon slump att punkten om könsförhållandena lades till först i efterhand. Men framförallt skilde det sig starkt åt vilka förväntningar man hade på manifestets funktion. För några handlade det om en konkretisering i punktform och en litterär utformning av den värde- och avspaltningsskritiska teorin med syftet att presentera denna för en bredare publik,

så att aktivisterna i sociala rörelser – som kämpade med de problem som arbetssamhällets kris hade gett upphov till – skulle bli intresserade av den teoretiska reflektionen. Teoribildningsprocessen skulle fortsätta oberoende av detta, dvs. utan att behöva ta hänsyn till några praktiska krav. För de övriga hade man med manifestet redan nått kulmen och vändpunkten av den samhälleliga praktiken. Man skulle genom manifestet på ett helt annat sätt »gå i bräschen», nämligen som grundläggande omorientering av den värdekritiska verksamheten, och med arbetskritiken framförallt få in en fot i den nya sociala rörelsen, såväl »antipolitiskt» som journalistiskt.

I din bok Moderniseringens kollaps förutsåg du attentatet den 11 september 2001 tio år i förväg. Du skriver att fundamentalismen och »den islamistiska sekundärdeologin [...] ger upphov till aggressiva kamikaze- och kommandooperationer». Efter den 11 september kan vi se en förstärkning av konservativa tendenser i den europeiska vänstern och de förstärkte nog även de inre konflikterna inom Krisisredaktionen. Hur utvecklades dessa konflikter och vilken roll spelade avspaltnings- och subjektkritiken vid det här tillfället?

Inre motsättningar, även de allra minsta, påskyndas ofta utifrån av viktiga »historiska händelser». Terrorn i New York den 11 september 2001 skakade de västliga cetrumen socialpsykologiskt ända in i märgen. I de stora kris- och sammanbrottszonerna i periferin var dock den 11 september inte en lika intensiv upplevelse, kanske eftersom barbariet där sedan länge hör till vardagen. I USA och Västeuropa kom däremot dessa terrorattacker som en chock, en vändpunkt som satte stopp för det hitillsvarande levnadssättet och krisvirveln nådde nu vardagen med en obäräknelig kraft. Denna symboliska varseblivning släppte lös en mängd gömda och förträngda konflikter på alla nivåer i samhället: i politiska strömningar och teoretiska grupper liksom personliga relationer. Inte på årtionden hade vänstern polariserats så mycket. Mot bakgrunden av det mörka hotet upptäckte intelligentian plötsligt de »västerländska värdena» och delar av vänstern svor vid det föregivna »borgerliga lyckolöftet» som måste försvaras från »tredje världens barbari». Upplysningens historiemetafysik kom så upp som en mental flatulens.

Fram till dess hade den nya värde- och avspaltningskritiska teoribildningen uppehållit sig vid tidskriften *Krisis* som även hade blivit internationellt känd. Men det upphetsade ideologiska och socialpsykologiska klimatet efter den 11 september ledde nu till motsättningar även i detta sammanhang. Teorin om den genussociologiska och kultursociologiska avspaltningen accepterades inte i lika hög grad av alla deltagare, utan blev av några endast hövligt tolererad. Framförallt var det en nagel i ögat på de gamla teorigubbarna att begreppen värdeform och avspaltning skulle befinna sig på samma höga och likställda abstraktionsnivå. Om avspaltningens tematik över huvud taget hade tagits in så framställdes denna i olika grader som ett underordnat »område» inom det varuproducerande systemets »egentliga» totalitet. Man begrep inte avspaltningen som en totalitetskategori i sig själv (tillsammans med värde- och varuformen) på ett nytt, brutet, icke-hegelianskt sätt. I för sammanhanget relevanta texter har avspaltningsförhållandet till denna dag mestadels behandlats som en historisk-empirisk »framträdelse», som en förment avgränsbar, underordnad »sfär» (istället för ett moment av väsensbegreppet). Sålunda har avspaltningsförhållandet blivit teoretiskt förkortat, och därmed likaså subjektskritiken – även den i olika grader –, dvs. kritiken av den manligt, västliga subjektformen. Än öppet, än dolt finns här en tanke om att vissa element av detta subjekt »måste» tas med in i ett framtida emanciperat samhälle. Under det att den moderna ontologin inte blev konsekvent kritiserad upprätthölls också rester av upplysningens historiemetafysik. I nära anslutning härtill finner man ett oklart begrepp om »utbytesabstraktionen», snarlikt det hos Adorno, varvid både det »abstrakta arbetet» och avspaltningen framträder som resultat av denna »utbytesabstraktion». Det »abstrakta arbetet» och avspaltningen bildar därmed inte de väsentliga, övergripande kategorierna, utan den skenbart neutrala cirkulationen. Ett falskt cirkulationsbegrepp som föregivet väsen och övergripande samhällssammanhang utgör dock huvudkällan till all borgerlig (upplysnings-) ideologi.

Till en början formulerades en gemensam kritik av västvärldens reaktion på megaterrorn och av världsordningskrigen i Afghanistan och Irak, men denna rörde sig endast på ytan. I teoribildningens djupare skikt hade det dock uppstått en helt motstridig kritik av subjektet, upplysningen

och den moderna ontologin och det var i den giftiga atmosfären efter den 11 september som denna kritik snabbt trädde fram i ljuset. I början av 2002 skedde för första gången i värdekritikens historia att man med formella medel försökte stoppa tryckningen av en huvudförfattares text: »Blutige Vernunft» – några avspaltningsteoretiskt grundade, polemiskt tillspetsade teser om kritiken av upplysningen och dess ideologiska renäsans inom den västliga intelligentians huvudfåra.

Som en följd splittrades kärnan i det dittillsvarande teorisammanhanget i två grupper vilka tillfälligt verkade under det gemensamma »Krisis»-taket. Denna splittring var förbunden med personliga brytningar samt starka konkurrens- och självhävdelemotiv, från dem som i många avseenden (om än på intet sätt konsistent och enhetligt) hade fastnat i teoribildningens gamla, antropocentrisk-universalistiska modus. I samma omfattning som kvinnor upptogs i den inre kretsen drog sig några män tillbaka. Till slut roffade »den utgående modellen» genom en överrumplingsmanöver i februari 2004 åt sig namnet »Krisis» genom att de på klassiskt parti- och maktpolitiskt sätt utnyttjade föreningens finansieringsgrund som ett verktyg och jagade iväg redaktionsmajoriteten (inklusive kvinnorna).

Genom detta rent formella »maktövertagande» kunde teorin naturligtvis inte återställas till sitt gamla skick. Den värde- och avspaltningsskritiska teoribildningen kom nu att föras vidare av redaktionsmajoriteten och nytilkomna personer under teoritidskriften *Exit!*, kring vilken även ett nytt organisatoriskt sammanhang bildades. Den usurpatoriska »Rest-Krisis»-gruppen hade däremot väldigt snabbt inriktat sig på att nedgradera värdekritiken, vilken hade fastnat på en obsolet nivå av »teoretisk tillgång», till en typ av journalistisk och propagandistisk »praxis». Detta hade redan manifesterat sig i anslutning till *Manifest gegen die Arbeit*. Härigenom prisger man i stor utsträckning ideologikritikdimensionen för att hellre på traditionellt vänstersätt smidigt vinna inflytande inom de nya sociala rörelserna. *Exit!* förkastar däremot varje opportunistiskt flörtande med olika rörelser samt varje trivialisering eller förkortning av kapitalismkritiken och betonar istället ideologikritisk intervention inom de framväxande sociala rörelserna, projekten osv. utan att negera densamma.

Er uteslutning ur Krisis-redaktionen var enligt dig ett resultat av de praktisk-teoretiska skillnaderna beträffande avspaltningsteorin och kritiken av upplysningssubjektet. Kan den även analyseras i ett vidare sammanhang av det varuproducerande samhällets förvärrade krisutveckling?

Splittringen av det gamla Krisis-sammanhanget ingår otvetydigt i ett sammanhang av ett förvärrande av krisen i de västliga centrumen men även i periferin. Det handlar inte längre enbart om åsikter, »intressanta» teoretiska överläggningar osv. utifrån en roll som åskådare, utan om den nakna existensen under sammanbrottsförhållandenas betingelser. Prekariseringen når idag även in i de intellektuella, akademiska, publicistisk-mediala och statligt-infrastrukturella sfärerna. Efter de agrara och industriella »omedelbara producenterna» kastas även den »nya medelklassen» in i den tredje industriella revolutionens virvel. Det visar sig praktiskt att samtliga av dessa områden saknar en självständig ekonomisk grund i den kapitalistiska ackumulationens struktur. De är istället beroende av omfördelningen av mervärdet från det industriella centrumet. Om detta strukturella beroende tidigare hade övertäckts av finansbubbelkonjunkturen blir det nu våldsamt märkbart. Därmed blir hela utbildnings- och forskningssystemet liksom medierna negativt omorganiserade och nedbantade utifrån industrikrisens modell.

Fragmenteringen av det oövervunna könsligt konnoterade avspaltningförhållandet, som för länge sedan kom fram i de lägre skikten, visar sig nu även hos den tidigare »nya medelklassen» genom att mannen på något sätt görs till hemmafru (så som 1980-talets tyska feministiska teori förstod saken). Men även »karriärskvinnorna» som inte minst inom akademins område trängde in i den strukturellt manligt bestämda offentliga sfären upplever sig nu utsatta för krisförhållandena. Ända in i radikala, emancipatoriska teoribildningsgrupper släpps konkurrensens och överlevnadskampens vrede fri på det varuproducerande systemets grund. Men de flesta som klipper banden, för att på något sätt ändå lyckas, och griper tag i det sista tillfället till en karrär, tar värning på ett sjunkande skepp.

I samhällsklimatet av en pressad och uppskrämd optimism hänvisar man här i Brasilien – inklusive delar av vänstern efter det att Lula valdes till president – ständigt till Kina som ett exempel på en lovande framtid med utomordentliga utvecklingspotentialer. Hur ser du på det här perspektivet?

Eftersom den inre strukturella krisen i längden saknar utväg klamrar sig det »positiva tänkandet» fast vid hoppet om att den nya tidens ackumulation kommer att bäras upp utifrån. Efter Japan och de »små tigrarna» svär man nu på att Kina ska tjäna som modell för och bärare av den globala tillväxten. Men denna förhoppning är lika bedräglig som de tidigare. De höga kinesiska tillväxtsiffrorna beror enbart på det låga utgångsläget. Så snart som tröskeln av en intensiv tillväxt grundad på väldiga investeringar i infrastruktur och mikroelektronisk utrustning har nåtts, faller tillväxtsiffrorna lika brant som hos de länder som man tidigare satt sitt hopp till. Bortsett från det beror den kinesiska tillväxten på en helt ensidig exportindustrialisering som går förbi den oerhörda befolkningsmassan och den kommer att slita itu samhällets reproduktionsgrund. Men även den minoritära exportindustrialiseringen är väldigt ensidigt inriktad på USA och alltså beroende av de sista globala underskottsstrukturerna som finns koncentrerade hos den sista världsmakten. Den kinesiska krisen kommer att bli värre än alla de tidigare.

Det globala varuproducerande systemets inre skranka är allmän men träffar på mycket olika utvecklingsförhållanden. Därför uppstår särskilt i periferin om och om igen den optiska illusionen att man ändå kan nå upp till en nivå som till och med i Väst sedan länge har blivit obsolet. Men »efterslänrarmoderniseringen» har inte bara misslyckats som sådan utan den träffar även på krisen i västvärlden och kan inte längre orientera sig efter denna. Utvecklingens tidigare »asynkronicitet» har blivit utjämnad men inte positivt utan negativt. Krisens nya globala »synkronicitet» kräver även ett nytt perspektiv som från helt annorlunda utgångspunkter siktar på en annan typ av socialisering bortom värdeform och avspalting. Mänskligheten är inte förbredd på detta men den har inget annat val.

Något som har blivit tydligt under vårt samtal är nödvändigheten av att inta en tydligt differentierad teoretisk hållning. Vi befinner oss i en på samma gång social och kategoriell kris som störtar samtliga begrepp i fördärvet som hör till modernitetens reproduktion, vilket inte kan framställas i nya positiva kategorier av en sammanhängande teori. Därav nödvändigheten av att utgå från negativiteten. Vad betyder detta, i sammanhanget av ständigt förvärrad kris, för de olika sociala rörelserna som menar allvar med ett perspektiv på det moderna varuproducerande samhällets emancipation?

Vad beträffar teorin är det viktigt att inte låta sig bli förvirrad och att hålla stånd mot motsägelserna, för att inte utelämnas åt en falsk verklighet och förenklade förklaringar. I teorigruppernas vardag krävs anspråkslös solidaritet och ömsesidig hjälp men detta får inte förväxlas med en ideologisering i form av ett diffust »vardagsbegrepp» som blir skenbart emancipatoriskt laddat. Det emancipatoriska övervinnandet av det moderna varuproducerande systemet och den tillhörande avspaltningen kräver ett samhälleligt ingripande på hög nivå. Den kritiska teorin kan bidra till förberedelsen inför detta ingripande enbart om den bibehåller en distans till händelseförloppet och inte ger efter för kravet på en praxisinriktad, falsk omedelbarhet.